

Dr. Papik Orsolya Bernadett

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam-és Jogtudományi Kar

Agrárjogi Tanszék

Programvezető: Dr. Kurucz Mihály habilitált egyetemi docens

**A szövetkezetek szerepének jogi szempontú vizsgálata a munkanélküliség
kezelése körében**

BESZÁMOLÓ

a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány részére

*Budapest
2016*

Tartalom

I. Bevezető gondolatok	3
1. Kiindulópont	3
2. Alkalmazott módszerek	3
II. Alapvetések a szociális gazdaságról és a szövetkezetekről.....	4
1. A szociális gazdaság fogalma és jellemzői.....	4
2. Szövetkezetek szerepe a szociális gazdaságban	7
3. A különböző szövetkezeti típusok szerepe a munkaerőpiacon	9
4. A szociális szövetkezet kiemelt szerepe a munkaerőpiacon	11
III. A szociális szövetkezetek jelentősége nemzetközi kitekintéssel.....	12
1. A szociális szövetkezetek szerepe és jelentősége Franciaországban	12
2. Olasz szociális szövetkezeti szabályozás.....	19
3. Spanyol szociális szövetkezeti rendszer	20
IV. Hatályos nemzeti joganyag	21
V. Összefoglaló	27

I. Bevezető gondolatok

A kutatási program és a beszámoló a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatásával jött létre.

1. Kiindulópont

Jelen tanulmány az elmúlt közel egy éves kutatói munka összefoglalásaként arra kíván rávilágítani, hogy milyen szerepet töltenek be a szövetkezetek a munkanélküliség kezelése körében, melyek a jogintézmény szabályozásának jogpolitikai indokai, és milyen lehetséges pozitív hatásokkal jár e társas vállalkozási forma széleskörű elterjedése a hazai foglalkoztatásra. A munkahelyteremtés napjainkban az egyik legégetőbb társadalmi probléma, hiszen a technikai fejlődés, az automatizáció már számos, korábban élőlómunkát kívánó álláshelyet megszüntetett, a munkaerőpiacon a verseny egyre éleződik, így még a munkaerőpiaci szempontból optimális kvalitásokkal rendelkező munkavállaló elhelyezkedése is nehézkes lehet. Természetesen ez egy gazdaságilag fejletlenebb régióban, vagy a hátrányos helyzetű csoportba sorolható munkavállaló esetén hatványozottan érzékelhető.

A beszámoló igyekszik összefoglalni, hogy a szociális gazdaság, mint harmadik szektor hogyan próbál enyhíteni a munkanélküliségen, és a szövetkezetéről, mint a szociális gazdaság egy meghatározó jogintézményéről ad részletesebb jogi szempontú elemzést.

2. Alkalmazott módszerek

A szövetkezet, mint társas vállalkozás fogalma már kialakulásától kezdve összekapcsolható a szociális státuszjavítással, és ehhez kapcsolódva a munkanélküliség, a társadalmi marginalizálódás problémakörével, így a kutatás során erőteljesen érvényesül **a jogtörténeti feldolgozás**, egy lineáris áttekintés, amely álláspontom szerint nélkülözhetetlen a téma mélyebb megértéséhez.

Másrészről pedig a különböző szövetkezeti formák az európai, és az Európán kívüli térségekben is jelentős gazdasági eredményeket produkálnak, így a munkanélküliség problémájának kezelésében is élen járnak, ezért elengedhetetlen volt a **nemzetközi összehasonlító módszer** alkalmazása, melynek eredményeként jelen beszámoló egy igen markáns része ezen módszer segítségével elemezi a hatályos joganyagot.

II. Alapvetések a szociális gazdaságról és a szövetkezetekről

1. A szociális gazdaság fogalma és jellemzői

„A szociális gazdaság, mint társadalmi gazdasági jelenség esetében egy homogén definíció képzése lehetetlen, annak okán, hogy egy összetett, nemzetgazdaságonként eltérően megjelenő, dinamikusan változó, az állami szektor és a piac közé beágyazódott terület, mely igazodik az adott kor társadalmi, szociális igényeihez és szükségleteihez.”- így vélekedik Bak Klára a szociális gazdaságról „A szociális gazdaság intézményesített megoldásai, különös tekintettel a szociális szövetkezetekre” című művében. Maga a szociális gazdaság elnevezés a francia „économie sociale” –ból származik, megközelítőleg az 1900-as évekből. Sokan nevezik harmadik szektornak, vagy önkéntes szektornak is, illetve köztes szektor megnevezés is helytálló lehet.¹

A szociális gazdaság térhódítása több, koronként visszatérő problémával magyarázható, ezek közül is a legjelentősebb a növekvő munkanélküliség kérdése. Ezen problémák Nyugat-Európában, majd a rendszerváltozást követően Magyarországon, és az Európán kívüli térségekben is rendre felmerültek. A foglalkoztatottak számának drasztikus visszaesése elsődlegesen az alacsony képzettségű személyeket, a fiatal munkavállalókat vagy a munkaerőpiacra visszatérő személyeket érintette. „A kihasználatlan munkaerő ugyanakkor – szerencsére – együtt van jelen számos kielégítetlen szükséglettel, ami reményt adhat a foglalkoztatási célú helyi kezdeményezések² sikerére” olvashatjuk a CIRIEC³ által az Európai Gazdasági- és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalásában. Vagyis a szociális gazdaság mintegy hídként funkcionál a különböző társadalmi problémák, köztük a munkanélküliség és osztálytársadalmi szempontból is jelentősnek mondható igények összehangolása között. A felmerülő igények kielégítése, és ennek elméleti megalapozása már a 80-as években megindult, s napjainkban is jelentős szerepet tölt be a közösségi és nemzeti politikák kialakításában⁴.

¹ A szociális gazdaság fogalmát részletesen lásd RÉTI MÁRIA: A szövetkezetekről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről

² A foglalkoztatási célú helyi kezdeményezésekről lásd KELEN ANDRÁS: A szociális gazdaság új fejleményei a mai vidéki Magyarországon In: www.matud.iif.hu/2012/12/08.htm (2016. 01. 22.)

³ International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy

⁴ „A foglalkoztatáspolitikai területének jelentőségét erőteljesen előtérbe állítva 2012 júliusában az ENSZ-főtitkár kezdeményezte a Kiemelkedő Személyiségek Magas Szintű Paneljének (High Level Panel-HLP) felállítását abból a célból, hogy a testület iránymutatással és ajánlásokkal segítse elő a 2015 utáni időszakra vonatkozó

A szociális gazdaság pontos definícióját nehéz lenne megadni, de már a fentebb említett megnevezések is előrevetítik annak esszenciáját. Egy elvek mentén építkező fogalmi meghatározást ad a Szövetkezetek, Önszervező Társaságok, Szövetségek és Alapítványok Európai Állandó Konferenciája (CEF-CMAF) által támogatott Szociális Gazdaság Elveinek Chartája. Ezen elvek a következők:

- az egyéni és szociális célok előtérbe helyezése a tőkével szemben,
- önkéntes és nyílt tagság,
- a tagság által gyakorolt demokratikus ellenőrzés (ez nem vonatkozik az alapítványokra, mivel ezeknek nincsenek tagjaik),
- a tagok/felhasználók érdekeinek összeegyeztetése a közérdekkel,
- a szolidaritás és felelősség elveinek védelme illetve alkalmazása,
- autonóm irányítás és az állami hatóságoktól való függetlenség,
- a nyereség legnagyobb részének a fenntartható fejlődés céljaira, valamint a tagok érdekeit védő, illetve a közérdekű szolgáltatásokra fordítása

A szociális gazdaság jelenségét világszerte elismerték, jelen van a Közösség és a tagállamok szintjén egyaránt. A közösségi szintet illetően az Európai Bizottság 1989-ben közleményt bocsátott ki a következő tárgyban: „Vállalkozások a szociális gazdaságban: Európa határok nélküli piaca”. Ugyanebben az évben az Európai Bizottság szponzorálta az első Európai Szociális Gazdasági Konferenciát (Párizs) és a XXIII. Főigazgatóság (Vállalkozáspolitikai, elosztó kereskedelem, turizmus és szociális gazdaság) keretén belül létrehozta a szociális gazdasági osztályt. 1990-ben, 1992-ben, 1993-ban, 1995-ben és 2001-ben az Európai Bizottság támogatta a Rómában, Lisszabonban, Brüsszelben, Sevillában és Gavle városokban megrendezett Európai Szociális Gazdasági Konferenciákat. 1997-ben a luxemburgi csúcstalálkozó elismerte a szociális gazdaság vállalatának a helyi fejlődésben és munkahelyteremtésben játszott szerepét, és útjára indította „A harmadik szektor és a foglalkoztatás” elnevezésű kísérleti intézkedést, a szociális gazdaság területét választva hivatkozási területként. Az Európai Parlamentben hasonlóképpen élénk érdeklődés övezi a szociális gazdaság jelenségét. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (EGSZB) a maga

Agenda (Post-2015 Development Agenda) kimunkálását.” – olvashatjuk BAK KLÁRA-RÉTI MÁRIA: A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól című tanulmányban Agrár-és Környezetjog 2013. 15. szám 23. o.

részéről számos jelentést és véleményt tett közzé a szociális gazdaság vállalatainak a különböző közpolitikai célok elérése érdekében tett hozzájárulásáról.⁵

A szociális gazdaságnak a CIRIEC által javasolt munkadefiníciója a következő: „Azon magán jellegű, formális keretek között szervezett vállalkozások csoportja, melyek döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkeznek, és amelyeket tagjaik szükségleteinek piacon keresztül, áruk előállítás, szolgáltatásnyújtás, illetve biztosítás és finanszírozás nyújtása révén történő kielégítése érdekében hoztak létre, továbbá amelyek esetében a döntéshozatal, valamint bárminemű nyereség és többlet tagok közötti elosztása nem kapcsolódik közvetlenül a tagok által befektetett tőkéhez, illetve befizetett díjhoz, és amelyek esetében minden tag egy szavazattal rendelkezik. A szociális gazdaság továbbá magában foglal olyan magánjellegű, formális keretek között szervezett, döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkező szervezeteket, amelyek nem piaci jellegű szolgáltatásokat nyújtanak háztartások részére, és amelyeknek esetleges nyereségtöbbletét nem sajátíthatják ki az őket létrehozó, ellenőrző vagy finanszírozó pénzügyi szereplők.” Láthatjuk tehát, hogy ez a definíció összhangban áll a Szociális Gazdaság Elveinek Chartájában található alapelvekkel. Az eddigiek alapján a szociális gazdaság vonatkozásában néhány alapvetést tehetünk. A szociális gazdaság szereplői magánszemélyek, a magánszektorban tevékenykednek, alapvető elveik között szerepel a demokratikus felépítés valamint az „egy tag egy szavazat” elve⁶.

A szociális gazdaság fogalmát megvizsgálva láthatjuk azonban, hogy bizonyos nonprofit szervezetek is a szereplői lehetnek, amelyek a háztartásoknak szóló, nem piaci jellegű szolgáltatások nyújtói. Ezen szervezetek felépítése olykor nem teljes mértékben demokratikus elveken nyugszik, de ezt az általuk elérni kívánt szociális cél teszi indokolttá.⁷

E szektor az állami szektor és a piac között helyezkedik el, s olyan társadalmi szükségleteket és igényeket elégít ki, melyeket sem a piaci, sem az állami szektor nem vállal fel, illetőleg melyekre egyik sem alkalmas. A profitorientált ágazatok a fizetőképes vásárlók keresleti igényeihez igazodó termékeket és szolgáltatásokat állítanak elő elsősorban, vagyis leginkább a költség-haszon elv mentén szervezik munkájukat. Az állami szféra, az állami szerepvállalás pedig történelmi koronként, államonként eltérő jegyeket mutat, de feladata elsősorban az

⁵ A CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzeti Kutató-és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági-és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása

⁶ A demokratikus felépítésről lásd még BAK KLÁRA: A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvéről és annak érvényesüléséről a rendszerváltást követő magyar szövetkezeti jogban, valamint az Európai Unió szövetkezeti jogában

⁷ A CIRIEC (A Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzeti Kutató-és Tájékoztatóközpontja) által az Európai Gazdasági-és Szociális Bizottság részére készített jelentés összefoglalása

egész társadalom érdekét szolgáló közszolgáltatások biztosítása. A szociális gazdaság a fenti két gazdasági szféra között olyan szociális-közösségi vállalkozásokból áll - köztes helyet elfoglalva az állam és a piac között - amelyek gazdasági és szociális küldetést egyaránt teljesítenek.⁸

A nyugat-európai jogirodalomban-ahol a szociális gazdaság, és ennek elméleti háttere jelentős múltra tekint- a szociális gazdaságot elsősorban szervezeti oldalról közelítik meg. Jacques Defourny definíciója szerint a szociális gazdaság nem más, mint azon társaságok összessége-elsősorban szövetkezetek és egyesületek - amelynek célja a közösségi érdekek előmozdítása és a tagjai számára meghatározott szolgáltatások nyújtása, nem a profitmaximalizálás.⁹

A szociális gazdaság koncepciójáról összefoglalóan megállapítható, hogy az állami és forprofit szektor között létező és ténylegesen működő jelenség, amely szereplőit tekintve nagy változatosságot mutat. Jelentős szereplői a demokratikus elveken működő szövetkezetek, de más jogi formában működő társas vállalkozások is ide tartoznak. A tanulmány további részében a szövetkezetek szerepét szeretném vizsgálni a szociális gazdaságban.

2. Szövetkezetek szerepe a szociális gazdaságban

A 19. század második felében az európai gazdaság fejlődéstörténetét tekintve lényeges változások zajlottak le. Az ipari forradalom, a szabadversenyos kapitalizmus a korábbi piaci szereplőknek kiegyensúlyozott anyagi helyzetét felborította. A piac szereplői, különösen a kis-és középtőkével rendelkezők, egyénileg már nem voltak képesek a lépést fenntartani a nagytőkével szemben, de viszonylag hamar rádöbbsentek arra, hogy szervezeten, együttesen már jelentősen javíthatják piaci pozícióikat.¹⁰

Az első szövetkezet alapítására a kereskedelem szektorában, Angliában került sor 1844-ben. („Society of Equitable Pioneers”). A szövetkezetek evolúciójával foglalkozók egyöntetűen arra az álláspontra helyezkednek, hogy az Európa-szerte alapított, és kimagasló eredménnyel működő szövetkezetek legfontosabb sajátosságai valamint az európai országok szövetkezeti jogának alapintézményei az első rochdale-i szövetkezet gyakorlatára és

⁸ FREY MÁRIA-CSOBA JUDIT-G. FEKETE ÉVA-LÉVAI MÁRTA-SOLTÉSZ ANIKÓ: Szociális Gazdaság kézikönyv, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2007, 19. o.

⁹ <http://www.ired.org/modules/iredforum/show.php?id=27&idjour=4> (2016. január 18)

¹⁰ RÉTI MÁRIA: Szövetkezeti jog, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 15. o.

működési elveire vezethető vissza.¹¹ Az angol szövetkezetalapítás fő motivációja általában véve az önsegítés¹² gondolatában jelölhető meg.

A szövetkezeti szabályozás fejlődésének egyik legsajátosabb gondolata az egykori rochdale-i szövetkezet alapszabályának 22. pontjában megfogalmazott visszatérítés rendszere, másképpen szólva a Rochdale-plan.¹³ Kuncz Ödön az alapszabály eme pontjában megfogalmazott előírást „az egész világot meghódító nagy elv”-ként tárgyalja és „vásárlási visszatérítés”-ként jelöli meg.¹⁴ A visszatérítés gondolatának lényege az, hogy a szövetkezet tagjai vagyoni előmenetelt e rendszeren keresztül elsősorban személyes és aktív tevékenységük/közreműködésük arányában szerezhettek a szövetkezet eredményes gazdálkodása esetén. A tag által a szövetkezet rendelkezésére bocsátott vagyoni hozzájárulás is eredményezhetett vagyoni előnyt, azzal azonban, hogy az ezekre kifizethető vagyoni előmenetel (osztalék) mértéke korlátozásra került.¹⁵ Az alapszabály későbbi módosításai (így különösen 1853-ban) ugyanis a felesleg meghatározott részét (2,5 %) nevelési, oktatási célokra rendelték elkülöníteni. A szövetkezet szociálpolitikai céljainak elérése érdekében a szabályozás lényege az volt, és ma is az, hogy a keletkezett felesleg meghatározott százalékát oktatási, továbbképzési, illetve a tagok kulturális és más hasonló természetű előmenetelét szolgáló célokra fordítják. A társaság tagja lehetett bárki, aki igénybe vette a szövetkezet szolgáltatásait és elfogadta a tagsággal együtt járó kötelezettségeket. Láthatjuk tehát, hogy a 19. század elején létrejövő szervezet egy önkéntes, demokratikus,¹⁶ komplex célkitűzésekkel rendelkező jogi személy volt, amelynek szociális motiváltságához nem fér kétség.

Az első modern szövetkezetet a mai szóhasználattal élve fogyasztási szövetkezetnek nevezzük, de alapítását a követően a szövetkezeteknek számos típusa alakult ki.¹⁷ De bármilyen szövetkezetről legyen is szó, működése során érvényre kell juttatnia azokat a

¹¹ http://www.szovetkezetiutato.hu/letoltes/reti_maria.doc (2015. november 25.)

¹² Ld. az önsegély gondolatára GALOVITS ZOLTÁN: A magyar szövetkezeti jog, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1901. Budapest, 3. old. „A szövetkezetek létalapját az „önsegély”, azaz magából az emberi természetből kifolyó azon alapelv képezi, „hogy az ember a szükségletekkel együtt, melyekkel léte összekötve van, a természettől erőket is nyert, amelyeknek helyes felhasználása őt összes szükségleteinek kielégítéséhez vezeti.

¹³ A szövetkezet gazdasági lényegére, átfogó, enciklopédikus jelleggel ld., IHRIG KÁROLY: A szövetkezetek a közgazdaságban. K.: Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt., Budapest 1937

¹⁴ KUNCZ ÖDÖN: Küzdelem a gazdasági jogért. K.: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 7. o.

¹⁵ KUNCZ ÖDÖN: Küzdelem a gazdasági jogért. K.: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 15. o.

¹⁶ 1845-ben rögzítették az „egy tag egy szavazat” elvét, amelynek értelmében a tagokat a szavazati jog vagyoni hozzájárulásuktól függetlenül illette meg.

¹⁷ LACZÓ FERENC: A szövetkezeti típusok és formák a piactudományban c. művében a szövetkezés öt nagy hullámáról beszél, s eszerint megkülönböztet: fogyasztási, hitel, mezőgazdasági-értékesítő, biztosító és munkaszövetkezeteket. GALOVITS ZOLTÁN: A magyar szövetkezeti jog c. munkájában pedig termelő, biztosító illetve distributív szövetkezeti típusokat különböztet meg.

legfontosabb elveket, melyeket a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége¹⁸ 1995-ös Manchesteri Kongresszusán¹⁹ fogadtak el. Így tehát a szövetkezetek működésének a következő elveken²⁰ kell alapulnia:

- önkéntes és nyitott tagság
- demokratikus tagi ellenőrzés
- tagok gazdasági részvétele
- autonómia és függetlenség
- oktatás, képzés és tájékoztatás
- szövetkezetek közötti együttműködés
- közösségi felelősség

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a szövetkezeteket már a kezdetektől egyfajta homo economicus és homo socialis-ként jelentek meg. Így nem csoda, hogy a szociális gazdaság egyik legfontosabb szereplőjeként tarthatjuk számon. A szociális gazdaságnak persze a szövetkezetek mellett számos más szereplője akad, ide sorolhatjuk különböző nonprofit szervezeteket, alapítványokat, MRP-programokat a teljesség igénye nélkül. Jelen beszámoló terjedelmét azonban meghaladná ezen jogintézményeknek akárcsak a vázlatos áttekintése is.

3. A különböző szövetkezeti típusok szerepe a munkaerőpiacon

Fenti kettős természetéből fakadóan a szövetkezeteknek számos fajtája alakult ki, beszélhetünk agrárszövetkezetekről, munkaszövetkezetekről, fogyasztási szövetkezetekről

¹⁸ Az SzNSz alapítása óta a szövetkezeti mozgalom csúcyszervének tekinthető, napjainkban megközelítőleg 1 milliárd tagja van, legfontosabb célja a nemzeti szövetkezeti joganyagok harmonizációja, fejlesztése, a szövetkezet közötti együttműködés erősítése. A részletes ismereteket és adatokat lásd: <http://ica.coop/en/alliance> (2015. augusztus 26.)

¹⁹ A Manchesteri Kongresszust megelőzően több igen jelentős konferenciát szervezett az SzNSz. Ide tartoznak 1934-es londoni, 1937-es párizsi, az 1966-os bécsi kongresszusok. A kongresszusokról részletesen lásd: BOBVOS PÁL: Magyar szövetkezeti jogtan, JATE Press, Szeged, 2011. Az 1934-es londoni Kongresszuson a Manchesteri Elvek elődjeként elfogadták a Rochdale-i elveket, amelyek a következők voltak: nyitott tagság, demokratikus igazgatás, visszatérítés a vásárlás arányában, korlátozott tőkeamat, politikai és vallási semlegesség, készpénzre eladás, a szövetkezeti továbbképzés előmozdítása. A szövetkezetek és az elvek jelentéstartalma azonban az évtizedek során kibővült, s ennek következtében kell azokat folyamatosan vizsgálni, aktualizálni. A részleteket lásd: RÉTI MÁRIA: Szövetkezeti jog, egyetemi jegyzet, K.: ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2010

²⁰ Az alapelvek jelenlétére a magyar szabályozásban részletesen lásd: CSÁK CSILLA: Szövetkezeti alapelvek az SZNSZ kongresszusának megfogalmazásában és tükröződésük a magyar szövetkezeti mozgalomban, Gazdaság és Jog, 2000. 11. szám 24-27.o

vagy szociális és azon belül kifejezetten foglalkoztatási szövetkezetekről. Homo socialis jellegéből adódóan valamennyi szövetkezet közvetetten vagy közvetve hozzájárul a munkaerőpiaci problémák orvoslásához, hiszen a jogintézmény alapja a tagok a személyes és aktív közreműködése.

Hazánk természeti adottságait figyelembe véve megállapítható, hogy az agrárium és az arra épülő feldolgozóipar gazdaságunk jelentős tényezője.²¹ A magyar agrárüzemi rendszert a jogi személyek dominanciája jellemzi.²² Egy olyan tőkeigényes területen, mint az mezőgazdaság elengedhetetlen a kooperáció, így a szövetkezés motívuma hamar megjelent ezen a területen. Tagjai számára több fontos kérdésben, a termék-előállítás és feldolgozás körében, majd a termékértékesítés területén biztosít gazdasági előnyt. Gazdasági természetű előnyei mellett persze számos társadalmi, agrár-környezetvédelmi előnyöket is nyújt. Az agrárgazdasági szövetkezet jogi és gazdasági természetéből adódóan hatékonyan részt vehet a mezőgazdasági termelésben. Ennek oka, hogy hatásosan egészíti ki tagja gazdaságát a termékbeszerzéstől kezdve a termelésen át az értékesítésig. Mindemellett biztosítja a folyamatos innováció, az önképzés lehetőségét a tagjainak, s a többi szövetkezettel együttműködve érdekérvényesítőként tud fellépni. A hazai jogfejlődés vizsgálata egyértelművé tette, hogy a különböző agrártársulások, majd a klasszikus értelemben vett agrárszövetkezetek évszázadokon keresztül a szövetkezeti jogalkotás, a gazdasági jogalkotás spektrumában helyezkedtek el.²³

Az agrárszövetkezetek mellett érdemes megemlítenünk a foglalkoztatás szempontjából szintén kiemelkedő iskolaszövetkezeti rendszert. Az iskolaszövetkezetek a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény szerinti középfokú iskolával, kollégiummal, alapfokú művészeti iskolával tanulói jogviszonyban álló tanulók, továbbá a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvényben meghatározott felsőoktatási intézménnyel

²¹ „A mezőgazdaság nemzetgazdaságban betöltött szerepét nem lehet pusztán az ágazatra jellemző kibocsátási, foglalkoztatási vagy GDP adatokkal mérni, mivel az agrárgazdaság jelentős hatással bír a vele kapcsolatban álló ellátó, feldolgozó, illetve forgalmazó iparágakra. Ennek bemutatására vezették be az agrobiznisz fogalmát. Az agrobiznisz 2011-ben 9570,7 milliárd forint kibocsátás mellett 2849,2 milliárd forint hozzáadott értéket állított elő. Nemzetgazdasági részesedése a kibocsátás vonatkozásában volt a legnagyobb, 16,0 százalék. Ezt követi a foglalkoztatás 15,5, majd a bruttó hozzáadott érték 12,0 százalékkal. A szektorban 2012-ben 601,9 ezer fő dolgozott.” lásd: http://www.kormany.hu/download/f/0d/f0000/MM_2012_magyar_webre.pdf (2016. május 21.)

²² KURUCZ Mihály: Gondolatok egy üzemszabályozási törvény indoklásáról, *Gazdálkodás*, 56. évfolyam 2. szám, 2012, 131.o

²³ Természetesen nemcsak Európában, hanem a világ más területein is kiemelkedő szerepe van a szövetkezés motívumának és ezen belül az agrárszövetkezeteknek. Az AMUL szövetkezeti rendszer 1946-ban jött létre Indiában, elsősorban tej és különböző tejtermékek előállításával és forgalmazásával foglalkozik, s napjainkban az USA-tól Ausztráliáig találkozhatunk a termékeikkel. Részletesen lásd: (<http://www.amul.com/m/exports>) (2016. május 26.) Új-Zéland legjelentősebb szövetkezete, a világviszonylatban is kiemelkedő Fonterra Cooperative Group, amely szintén a tejiparhoz kapcsolódik. Az első új-zélandi tejszövetkezetet 1871-ben alapították Otago-ban, 2001-ben pedig már a tejtermelők 95% a Fonterra tagja volt. Az adatokat lásd: (<http://www.fonterra.com/global/en/About/Our+History>) (2016. május 2.)

hallgatói jogviszonyban álló hallgatók számára lehetőséget biztosít a munkavégzési feltételek megteremtésére, valamint gyakorlati képzésük elősegítésére.²⁴ Általánosságban megfogalmazva mintegy közvetítenek a diákok és a piaci szereplők között. Sikerességüket mi sem bizonyítja jobban, minthogy 2014. évben a megrendelők mintegy 17 milliárd forintnak megfelelő összegű munkabért fizettek ki az iskolaszövetkezetek részére. Közel 130.000.000 fiatalnak biztosítanak munkát akár egész évre, akár a nyári szünetek idejére.²⁵ Működésük hozzájárul az öngondoskodás fontosságának megerősödéséhez a fiatalok vonatkozásában, és jelentősen segíti az iskolaszövetkezeti tagok későbbi, munkaerőpiaci helyzetének javítását. Sajnos manapság ugyanis a középfokú oktatásban részt vevő diák nyári keresménye, vagy a főiskolás, egyetemista diák keresete nemcsak az önfenntartás első lépcsője, de gyakran az egész család, vagy a kisebb testvérek életének megszépítője is lehet. Munkáltatói oldalról tekintve pedig a gyakornok, vagy a nyári munkát már a cégnél végzett fiatal alkalmazása rendkívül kedvező, hiszen az új munkaerő már ismeri a folyamatokat, a cég mindennapi működését, a kollégákkal is jó viszonyt alakított ki, így egy olyan munkaerőt kap, aki már betanítást nem igényel.

Az agrárszövetkezetek, az iskolaszövetkezetek jelentősége sem hanyagolható el a munkanélküliség orvoslása esetén, ám a szövetkezeti típusok között kialakult egy kifejezetten a munkaerőpiaci reintegrációt, a foglalkoztatottságot szem előtt tartó formáció, a szociális szövetkezet, így a továbbiakban a beszámolót ezen jogintézmény részletes elemzésével folytatom.

4. A szociális szövetkezet kiemelt szerepe a munkaerőpiacon

A szociális szövetkezetek természetesen a szövetkezetek általános jegyeit magukon hordozó, de egyedi jellegzetességeket felmutató szövetkezeti típusok, ahol a szociális motiváltság még erőteljesebben van jelen. Kialakulásuk későbbi időszakra tehető, és párhuzamba állítható a 20. század végén és napjainkban gondot jelentő globális problémákkal, a foglalkoztatás drasztikus csökkenésével, a környezetvédelmi kockázatokkal, a mélyszegénység kérdésével. Kiemelkedő jelentőségre tettek szert a dél-európai térségben,

²⁴ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 7. § (1)

²⁵ FIÁK ISTVÁN: Iskolaszövetkezet, mint a munkatapasztalat szerzés sajátos alternatívája, SZÖVETKEZÉS, 2015, 68-82. o.

²⁶ skandináv területeken, s egyre ismertebbé válnak a kelet-európai régiókban is. Fontos sajátosságuk, hogy minden térségben igazodnak a lokális igényekhez, így szigorú, általános érvényű fogalom meghatározást nem adhatunk. Olyan szövetkezet, amelynek célja a foglalkoztatás elősegítése, a szociálisan hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élő közösségek integrálása, amely hatékonyan biztosít háztartási vagy egyéb közösségi szolgáltatásokat, és amelynek tagsága igen változatos. ²⁷ A szociális gazdaság jelentőségét, és a szövetkezeteknek abban betöltött szerepét igazolja, az Európai Parlament 2013. július 2-i állásfoglalása a szövetkezetek válságkezelésre irányuló hozzájárulásáról. A dokumentum rámutat, hogy a szövetkezetek, más szociális gazdasági vállalkozásokkal együtt alapvető szerepet töltenek be az európai gazdaságban, különösen válság idején, mivel egyesítik magukban a jövedelmezőséget és a szolidaritást, minőségi munkahelyeket hoznak létre,²⁸ erősítik a társadalmi, gazdasági és regionális kohéziót, illetve társadalmi tőkét teremt. Elismeri továbbá, hogy a szociális gazdasági vállalkozások számára egyértelműbb és koherensebb jogi keretet kellene biztosítani, amely megfelelően figyelembe veszi a szociális gazdasági intézmények sokszínűségét és egyedi jellemzőit²⁹.

III. A szociális szövetkezetek jelentősége nemzetközi kitekintéssel

1. A szociális szövetkezetek szerepe és jelentősége Franciaországban

A szövetkezetekre vonatkozó generális törvény a Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által megállapított alapelveknek megfelelően, immár 69 éve jelenti a szabályozás alapkövét. A szociális szövetkezetekre vonatkozóan - ezzel is érzékeltetve annak kiemelkedő jelentőségét a francia nemzetgazdaságban - egy önálló törvény is született, Loi du 17 juillet 2001 „La Sociétés

²⁶ Olaszországban már a 90-es évek elején olyan jelentőségre tettek szert, hogy a szövetkezetek általános szabályai mellett külön törvényi szabályozásuk született. Részletesen lásd: Loi du 8 novembre 1991, n° 381, Réglementation des coopératives sociales

²⁷ Legjelentősebb példa erre Franciaország, ahol már a két világháború közötti időszakban elindult a hatóságok és a szövetkezetek együttműködése (ekkor sok esetben az agrárszektorban) napjainkban pedig a szociális szövetkezetek működését segítik, többnyire tagként. Részletesen lásd lent.

²⁸ A Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége adatai szerint Franciaországban az aktív dolgozó népesség 3,5 % valamely szövetkezetben dolgozik, Kenyában pedig a lakosság 63% köszönheti a megélhetést a szövetkezeti szektorban, de jelentősek az eredmények Kolumbiában vagy Indonéziában is. Részleteket lásd: (<http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-facts-figures>) (2016. június 26.) valamint (<http://marcos.colombiahosting.com.co/~confecoo/index.php>) 2016. június 26.

²⁹ Az állásfoglalásról lásd még BAK KLÁRA-RETI MARIA: A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól című tanulmányban Agrár-és Környezetjog 2013. 15. szám 31. o

Coopérative d'Interet Collectif (továbbiakban SCIC). Ez a törvény a francia szabályozás szerkezetének megfelelően kizárólag a generális törvénnyel összhangban, annak quasi kiegészítéseként vagy változtatásaként került megalkotásra, így a szociális szövetkezet jellemzőinek megállapításánál elkerülhetetlen a két jogszabály együttes ismerete és tanulmányozása. Szintén a szociális szövetkezetekre vonatkozó, elsősorban a végrehajtási szabályokat tartalmazza Décret n° 2002-241 du 21 février 2002 relatif à la société coopérative d'intérêt collectif.

Elsőként a fogalmi meghatározásból kell kiindulni, mely szerint a szociális szövetkezet (SCIC) olyan szövetkezet, amelyet azért hoztak létre, hogy a közösségi érdekeket előmozdítva javakat és szolgáltatásokat állítson elő,³⁰ segítse a helyi közösségek fennmaradását és a foglalkoztatást. Bár meg kell jegyeznünk, hogy a foglalkoztatás elősegítésére elsősorban foglalkoztatási célú non-profit társaságokat hoznak létre, a szövetkezet ezt a célt csak áttételesen szolgálja. Ennek megfelelően legalább három személyi körből tevődik össze a tagsága:³¹ az alkalmazottak, a felhasználók, illetve különböző hatóságok (emellett megjelenhetnek az önkéntesek). A szövetkezetek alapelve az „egy tag egy szavazat” a három személyi kör miatt egy kollegiális vezetői testület létrehozatalát indokolja,³² amely legalább három tagból áll, illetve egyik csoportból érkező tagok sem birtokolhatják a szavazatok abszolút többségét.³³ A SCIC alapszabálya-tekintve hogy abban közjogi entitások is tagok-prefektusi jóváhagyást³⁴ kíván.³⁵ A definíció bizonyos rendelkezéseit részleteiben megvizsgálva tudunk azonban teljes képet kapni e társas vállalkozásnak a gyakorlati jellemzőiről. De mik is ezek a legfontosabb jellemzők?

Elsőként kell megemlítenünk a szövetkezeti tagok sokféleségét, amely összefüggésben áll a szociális szövetkezet által elérni kívánt céllal. Ugyanis ha valamilyen közösségi szolgáltatást megfelelő színvonalon szeretnénk ellátni, az egy széles összefogást igényel a dolgozók, az igénybevevők és az állam - esetünkben az önkormányzatok, hatóságok - részéről. A területi önkormányzatok ugyanis igen gyakran lépnek be a szövetkezetekbe, de esetünkben egy korlátozó szabály is érvényesül, miszerint együttesen a szövetkezet tőkéjének kevesebb, mint húsz százalékát birtokolhatják.³⁶ 2007-ben a szociális szövetkezetek több mint

³⁰Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 quinquies

³¹Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 septies

³²Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 octies

³³Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 octies

³⁴Décret n° 2002-241 du 21 février 2002 relatif à la société coopérative d'intérêt collectif. Art. 1

³⁵<http://www.toupie.org/Dictionnaire/Scic.htm> (2015. november 10.)

³⁶Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 septies

egyharmadának volt tagja valamilyen területi önkormányzat.³⁷ Bizonyos esetekben azonban a területi önkormányzatok tagsága problematikus lehet, így például ha a szövetkezet valamely közbeszerzési eljárásban kívánna részt venni. Ezekben az esetekben alkalmasabb a hagyományos szubvenciók módszerével támogatni a szociális szövetkezet munkáját.

Működési formáját tekintve lehetnek société anonyme (részvénytársaságnak megfelelő forma) vagy société anonyme á responsabilité limitée (korlátolt felelősségű társaság),³⁸ de minden esetben fokozott ügyelni kell a hagyományos szövetkezeti alapelvek tiszteletben tartására. Ötévente egy speciális vizsgálat keretében győződnek meg a vagyoni helyzetről.³⁹ Az adózott eredményének legalább 57, 5%-át olyan tartalékalapba kell helyeznie, amit kizárólag a szövetkezeti célokra használhat fel. A törvény tiltja a végelszámolást követően megmaradó vagyon felosztását, azt minden esetben valamely más szövetkezet vagy non-profit szervezet részére kell juttatni. Láthatjuk tehát, hogy a SCIC mindennemű nyerészkedési és spekulatív ügyletet kizár, s csak az alapszabályában meghatározott közérdekű feladat ellátását, tagjai státuszának javítását tűzi ki célul.

A szövetkezet közgyűlésében érvényesül az egy tag egy szavazat elve, de a szereplők sokfélesége miatt lehetséges az elv bizonyos áttörése az alapszabályban.⁴⁰

Az általános áttekintést követően számos kérdés merülhet fel bennünk. Melyek azok a szükségletek, amelyek kielégítésére a SCIC alkalmas, milyen előnyöket ígér a közösség számára?

A szociális szövetkezet remekül fogja össze egy adott terület erőforrásait, s azok kiaknázásában működhet közre. Elsősorban a turisztikai közvagyon hatásos értékesítésében játszhat szerepet, s teszi azt olyan területeken, mint az Alpok vagy Provence illetve a Cote D'Azur. Az Alpok síparadicsomai, a Provence-i levendulamezők és a francia riviéra turisták ezreit vonzza minden évben. A természeti erőforrások felhasználásához az állam nem minden esetben tudja a leghatásosabb eszközt biztosítani, sok esetben a helyi sajátosságok ismerete és alkalmazhatósági korlátok figyelembevétele szükséges, ezért a szövetkezeti forma több francia régióban is sikeresnek bizonyult. A Massif de Roussillon agyagtábláinak kitermelését és feldolgozását többet között a SCIC Okhara végzi, vagy a normadiai L'Orne megye természetesen megújuló energiaforrásait a SCIC Bois Bocage Energie. Természetesen a szociális szövetkezeti forma az újonnan felmerülő szociális szükségletek kielégítésére is

³⁷ http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/_media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf (2015. október 25.)

³⁸ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 quinquies

³⁹ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 duodécies

⁴⁰ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 octies

alkalmas, mint a szociális lakhatási kérdések, a lemaradó vidéki területeken a foglalkoztatás elősegítése (Sicaseli dans le Lot), a szezonális munkavállalókkal kapcsolatban felmerülő problémák (dans les Hautes-Pyrénées). De a legfontosabb terület továbbra is a francia terminológiában csak „services de proximité”-nek nevezett szolgáltatások kategóriája.⁴¹ Ez a nyolcvanas években megjelenő fogalom olyan jelentőségre tett szert a szociális gazdaságban, hogy az Európai Bizottság egy általános definíciót is adott rá, miszerint: a mindennapi élethez kapcsoló olyan szolgáltatás, amely javítja az alapvető életfeltételeket.⁴² A teljesség igénye nélkül idetartozhat az óvodás kort el nem érő gyermekek gondozása, a beteg gyermekek felügyeletének ellátása, a mozgáskorlátozott személyek szállítása, a mindennapi életvitelükben átmenetileg vagy tartósan korlátozott személyek alapvető szükségleteinek ellátása. Természetesen ezen feladatok ellátása közben munkalehetőséget is teremt, néhány esetben ez kifejezetten a céljai között szerepel, többek között a SCIC Landes esetén. Sőt a fogyatékkal élők foglalkoztatásában a leghatásosabb eredményeket szintén a szociális szövetkezetek érték el (AMI en Provence-Alpes-Côte d’Azur ou la Régie Territoriale du Val de Save). És végezetül jelentős innovációs funkciójuk is van, hiszen feladataik ellátása és gazdaságos megszervezése közepette olyan hatékony megoldási módokat kreálnak, amely a későbbiekben más vállalkozások számára is példaértékű lehet.⁴³

A második kérdéskör a SCIC speciális státuszára, tagjainak lehetséges körére vonatkozik. Melyek a magán illetőleg az állami szféra azon szervezetei, amelyek tagok lehetnek, s a tagság rejte-e valamilyen kockázatot?

A kérdést a tanulmány korábbi részében már részben megválaszoltuk, most elsősorban arra szeretnék rávilágítani, hogy a közszféra szereplőinek tagsága milyen esetleges hátrányokkal járhat. A területi önkormányzatok ugyanis sok esetben bevonják a helyi politikai küzdelmek színterére a szociális szövetkezeteket. Ennek elkerülése végett csak meghatározott esetekben, vagy kezdeményezések megvalósításához válnak a területi önkormányzatok a SCIC tagjává.⁴⁴ Ahhoz, hogy köz és a magánszféra hatásosan együttműködhessen igen sokféle eszköz áll a szociális szövetkezetek rendelkezésére. A szövetkezet fennállásának időtartama alatt ugyanis a szövetkezeti tagok között a tagságból adódó szoros kapcsolat jön létre (ez a kapcsolat persze két természetes személy tag között is létrejön, fennáll, tanulmányunk szempontjából azonban

⁴¹ http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/_media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf (2015. október 25.)

⁴² http://www.ces.ulg.ac.be/fr_FR/services/cles/dictionnaire/s---t---u/services-de-proximite-2 (2015. december 7.)

⁴³ http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/_media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf (2015. október 25.)

⁴⁴ http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/_media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf (2015. október 25.)

az érdekességét az adja, hogy magánszereplők és területi önkormányzatok kerülnek ilyen mellérendelt helyzetbe). Olyan lehetőséget kínál a területi önkormányzatok számára,⁴⁵ mely értelmében vállalkozhatnak bizonyos feladatok ellátására anélkül azonban, hogy központi forrásait kellene bevonni ebbe. Ezáltal számos szervezet igyekszik SCIC formátumban működni, hiszen ez sok előnnyel, a fejlődés új irányjaival jár együtt. Amennyiben több területi önkormányzat is tagja a szövetkezetnek, úgy egymáshoz való viszonyuk rendezésének többféle lehetősége is adott. A klasszikus szövetkezeti alapelvek értelmében érvényesülhet az egy tag egy szavazat elve, így közreműködésének mértékétől függetlenül egy szavazat illet meg valamennyi közszereplőt. De amennyiben a Közgyűlés ehhez hozzájárul, bizonyos közszereplőket többes szavazati jog illethet meg.⁴⁶

A SCIC tagság önmagában még nem ad választ arra a kérdésre, hogy ténylegesen milyen mértékben működik közre egy közszereplő az adott közérdekű szolgáltatás ellátásában. Ennek ugyanis három különböző szintje lehetséges. Az első (ebben az esetben a területi önkormányzat még nem tag) de elismeri a szociális szövetkezetet és meghatározott mértékben együtt is működik vele. Ez így a szövetkezet külső ügyleteire korlátozódik, amelyben előnyöket és forrásokat juttat a SCIC számára.⁴⁷ Mivel nem tag szavazati jog nem illeti meg, de esetenként informálisan közreműködik a szövetkezet működésében. A következő szint a „partnerség”, amelyben a szövetkezet szabályozott és állandó kapcsolatot tart fenn a szociális szövetkezettel. A SCIC tevékenységét érintő kérdésekben meghívhatja annak képviselőit a területi önkormányzat bizottságainak ülésére. Kompetenciája körében a klasszikus pénzügyi segítségnyújtás mellett munkaerő kölcsönzéssel is segíti a szövetkezet működését. Az együttműködés harmadik, s egyben legmagasabb szintje, amikor a közszereplő a szövetkezet tőkeképzésében is részt vesz (az esetek nagy részében nem elhanyagolható mértékben). Ebben az esetben taggá válik és megilletik a tagsággal együtt járó előnyök és terhelik a kötelezettségek is, megnevezése általában „co-entrepreneur”. A területi önkormányzatnak az adott közérdekű feladat ellátására elkülönített pénzügyi eszközei a szövetkezet tőkéjének részét képezik, részt vesz a SCIC fejlesztésében, a stratégiai jellegű döntések meghozatalában (a korábban említetteknek megfelelően akár többes szavazati joggal is). Akárcsak egy természetes személy tag, ő is igénybe veszi a SCIC által nyújtott szolgáltatások, adott esetben az általa megtermelt javakat, bár közszereplő révén a közbeszerzési szabályok tiszteletben tartása mellett. A gyakorlatban egy SCIC életében több közszereplő különböző szinteken

⁴⁵ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Art. 19 decies

⁴⁶ http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/_media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf (2015. október 25.)

⁴⁷ Décret n° 2002-241 du 21 février 2002 relatif à la société coopérative d'intérêt collectif. Section II

működik közre, az elismeréstől a tagságig.⁴⁸ Amennyiben a harmadik szintű együttműködést választja, úgy a szövetkezete tagjává válik, ám a jogok és köteleességek tartalma némiképp változik egy közszereplő esetében. De mi is ez a jogviszony ténylegesen? Csak pénzügyi vagy morális támogatás is? Mindkettő és még több is, a tagság magában foglalja a klasszikus szövetkezeti elvek elfogadását, a szövetkezet szervezetében való részvételt, a szolgáltatások igénybevételét a közös cselekvés és felelősségvállalás motívumát.

A tényleges jogviszony létesítésének a menete is némiképp eltérő. Ahhoz hogy a területi önkormányzat taggá válhasson, igazolnia kell, hogy a SCIC tevékenysége az ő feladataihoz kapcsolódik, s ezen feladatokat nem ruházta át más szervre vagy szervezetre. Taggá válhat a szövetkezet alapításakor vagy más formában működő jogelőd átalakulásakor, de már működő szociális szövetkezethez is csatlakozhat. A tagsági jogviszony létesítése ezt követően az általános szabályok szerint zajlik, a közgyűlésben a területi önkormányzat képviselőjében ügködik. Amennyiben a tag az ügyvezető szerv munkájában is részt kíván venni,⁴⁹ úgy a rájuk vonatkozó feltételeknek is meg kell felelnie, s ugyanazon személy képviseli az ügyvezetés részeként magát a szociális szövetkezetet, a közgyűlésben pedig a területi önkormányzatot.⁵⁰ Az ügyvezetésben ellátott feladatairól évente köteles beszámolni. A tagsági jogviszony létesítésének a folyamata általában véve hosszabb, mint egy magánszereplőé, és a csatlakozni kívánó közszereplő természetéből adódóan különböző nehézségeket rejt.

A tag felelősségét a szövetkezet irányába több esetben kell megvizsgálnunk, figyelembe véve, hogy milyen szerepet tölt be a SCIC életében, mely szerv munkájában vesz részt. Amennyiben SARL vagy SA formában működő szociális szövetkezet közgyűlésének a tagja, úgy a szavazati jog mellett a legjelentősebb jogosítványa a tájékoztatáshoz és felvilágosításhoz való jog, valamint a vezetők megválasztása és beszámoltatása (SARL esetén az ügyvezető igazgató SA esetén pedig az igazgatótanács és a felügyelőbizottság beszámoltatásának a jogát takarja). Felelőssége minden esetben korlátolt. A szociális szövetkezet ügyvezető szerve kollegiális testület, így ha az önkormányzat ennek része jelentékeny szerepet tölt be a fejlődés legfőbb irányainak meghatározásában. Azonban az igazgató tanács elnökének és az ügyvezető igazgatónak minden esetben természetes személynek kell lennie.⁵¹ S bár az ügyvezetés kollegiális testületként működik, amennyiben a

⁴⁸ <http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf> (2015.november 25.)

⁴⁹ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération Article 19 undecies lehetővé teszi ezt.

⁵⁰ Code du commerce article L 225-20

⁵¹ Code du commerce article L 225-20

testület valamely tagjának- esetünkben az önkormányzat képviselőjében eljáró vezető tisztségviselőnek- egyéni felelőssége kimutatható, úgy csak őt terheli az, más esetben felelősségük egyetemleges. A felügyelőbizottság munkája a francia szociális szövetkezetek esetén is a folyamatos ellenőrzés, a gazdálkodás és a szövetkezeti alapelvek tiszteletben tartásának vizsgálata. A Közgyűlésnek évente jelentést készítenek a szövetkezet éves pénzügyi beszámolójáról. A felügyelő bizottsági tagok felelőssége-ellentétben az ügyvezető szerv felelősségével- soha nem lehet egyetemleges, a bizottsági tagok nem felelnek más tag által elkövetett hibákért.⁵²

Az önkormányzat és a szövetkezet közötti pénzügyi viszonyok áttekintése és szabályozása az egyik legfontosabb területe a szociális szövetkezeti szabályozásnak. A szövetkezeti tőke képzésében való közreműködés mellett ugyanis lehetőség van külön megállapodás útján egyéb pénzügyi segítségnyújtásra. Minden olyan szerződés megkötethetnek, amelyet közjogi entitás és jogi személy számára a hatályos szabályok lehetővé tesznek.

Láthatjuk tehát hogy a francia szociális gazdaság egyik legjelentősebb szereplője a szociális szövetkezet, a szabályozása pedig rendkívül cizellált, hiszen a működési formájától függően a Code du Commerce vonatkozó szakaszai a szövetkezet gyakorlati működését részleteiben szabályozzák. Szerepe elsősorban a közösségi szolgáltatások nyújtása, s sikerének kulcsa a területi önkormányzatok részvétele, pénzügyi segítségnyújtása, melynek eredményeként az önkéntes szervezetek célkitűzései és az állami szerepvállalás egy jogi személyben ölt testet. S bár nem ez az elsődleges célkitűzése, de a foglalkoztatáspolitikát is pozitívan befolyásolja a szociális szövetkezeti háló. A jogi szabályozás egyik legfontosabb eredménye, hogy különböző korlátozó szabályok beépítésével igyekszik elkerülni, hogy a közjogi entitások súlya túlnyomóvá válják. S bár kétségtelen, hogy a szociális szövetkezetek tevékenysége alapján annak tagjai fő szabályként természetes személyek kell hogy legyenek, a gazdasági mutatók egyértelművé teszik, hogy a francia szabályozás sikeresnek bizonyul.

⁵² <http://www.les-scic.coop/export/sites/default/fr/les-scic/media/documents/doc-publications/Guidecoll07.pdf>
(2015. december22)

2. Olasz szociális szövetkezeti szabályozás

A szociális szövetkezet, mint önálló szövetkezeti típus hazájának egyértelműen Olaszország tekinthető, itt alapították meg az első szociális szövetkezetet 1963-ban.⁵³ A szövetkezet elsődleges célja volt a munkahelyteremtés a tagjai számára, illetve a lokális igények kielégítése az idősgondozás, vagy betegellátás terén. Már kezdetben is a célkitűzéseik között szerepelt, hogy a szövetkezet szolgáltatásait ne csak a tagok, hanem a helyi közösség valamennyi tagja élvezhesse, így betölthettek a lokális igények piacán egy olyan ürt, amelyet a másik két szektor egyetlen entitása sem akart vagy tudott ellátni.⁵⁴ Sikerességük azóta is töretlen, amelyre természetesen a jogalkotás is reagált, így Európában az elsők között önálló szociális szövetkezeti törvény is született, a Legge 8 novembre 1991, n. 381 "Disciplina delle cooperative sociali". Az 1991-es törvény pedig még inkább hozzájárult a jogintézmény sikeréhez, hiszen viszonylag szigorú szabályok alá helyezi a szociális szövetkezetek működését, melynek ellentételezéseként jelentős előnyöket is biztosít részükre, például adózási kedvezményekkel. Ennek okán még az alapszabály módosítások esetén is részletesen megvizsgálják, hogy a szociális jelleg a módosítást követően is fennmarad-e vagy sem. Hiszen ha a módosítás által elveszíti eredeti jellegét, úgy törlik a szervezetet a szociális szövetkezetek jegyzékéből, és így számos korábbi preferenciát elveszít. A törvény – hasonló a kezdetekhez – kétfajta szociális szövetkezetet határoz meg. Az első típus célja, hogy a helyi közösségek számára létfontosságú, de nélkülözött tevékenységet lásson el tagsága révén, és ezáltal a fejletlenebb régiókban, a kisebb közösségek életében is megoldott legyen a megfelelő továbbképzés lehetősége, az idősgondozás vagy a gyermekfelügyelet. A második típus célja pedig kifejezetten a munkahelyteremtés azoknak a társadalmi csoportoknak, akiknek elhelyezkedése alapvetően nehézkes valamilyen fogyatékoságuk vagy iskolázottságuk miatt.⁵⁵ Szintén érdekes a jogi személyek tagságának rendezése, ugyanis az olasz szociális szövetkezetekben lehetnek ugyan jogi személy tagok, de nekik jelentős

⁵³ <http://www.brescia.confcooperative.it/Cooperazione%20a%20BS/default.aspx> (2016 július 10.)

⁵⁴ Részleteket lásd: STEFANO ZAMAGNI, VERA ZAMAGNI: Cooperative Enterprise: Facing the Challenge of Globalization

https://books.google.hu/books?id=bdNwSCuUfTAC&pg=PA16&lpg=PA16&dq=Giuseppe+Filippini+cooperative&source=bl&ots=uqNZ4O_di_&sig=n8g7kHzyCCBp9RErZSE23CpFmM&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj_rPSeku7NAhVC1hQKHdIeAnAQ6AEIGjAA#v=onepage&q=Giuseppe%20Filippini%20cooperative&f=false (2016. július 2.)

⁵⁵ Olasz nyelven lásd: 1. Definizione. - 1. Le cooperative sociali hanno lo scopo di perseguire l'interesse generale della comunità alla promozione umana e all'integrazione sociale dei cittadini attraverso:

- a) la gestione di servizi socio-sanitari ed educativi;
- b) lo svolgimento di attività diverse - agricole, industriali, commerciali o di servizi - finalizzate all'inserimento lavorativo di persone svantaggiate.

fejlesztési és finanszírozási kötelezettségeik vannak.⁵⁶ A szociális szövetkezeti háló sikerességéről a számok is beszélni tudnak, hiszen 2015. június 19-én kelt adatok szerint a megelőző hat évben átlagosan 6 munkahelyet teremtettek naponta. 2008 és 2014 között mintegy 43.000 munkahelyet teremtettek, napjainkban pedig 227.000 természetes személyt tömörítenék, melyek közül 17.000 hátrányos helyzetűnek tekinthető.⁵⁷ Az olasz szövetkezetek nem mellesleg élen járnak a nemek közötti egyenlőség megteremtésében, hiszen sok más társas vállalkozástól eltérően igen jelentős a női vezetők száma. Míg az egyéb társaságok esetén a női vezetők száma csupán 16% körüli, addig a szövetkezetek esetén ez a szám már 23%.⁵⁸

3. Spanyol szociális szövetkezeti rendszer

A Dél-Európai térség szintén kiemelkedő szereplője Spanyolország, ahol mind a szociális gazdaságról (Ley No. 5/2011, de Economía Social) mind pedig annak jelentős szereplőiről a szociális szövetkezetekről (Ley General de Sociedades Cooperativas) is önálló jogszabály rendelkezik, ezzel is érzékeltetve annak jelentőségét. A szociális gazdaságról szóló törvény általános jelleggel felsorolja a szektor alapelveit és nevesíti annak szereplőit is, természetesen kiemelt helyen kezelve a szövetkezeteket. Bár klasszikus értelemben munkaszövetkezeti csoportról van szó, de mindenképp érdemes megemlíteni Spanyolország és talán Európa legjelentősebb szövetkezeti csoportját a Mondragon szövetkezeti rendszert. Az 1956-ban alapított szövetkezet mára megközelítőleg 74.060 személyt tömörít, és kiemelkedő gazdasági eredményeket produkálni.⁵⁹ Összességében pedig a spanyol munkaszövetkezeti rendszer 2015-ben mintegy 8533 munkahelyet teremtett.⁶⁰

⁵⁶ Az olasz szociális szövetkezeti szabályozásról részletesen lásd: RÉTI MÁRIA: A szociális gazdaságról Szabályozási modelljavaslat a magyar szociális gazdaság továbbfejlesztéséhez I. köt.

In: Réti Mária (szerk.) „ESÉLYEK ÉS LEHETŐSÉGEK A XXI. SZÁZADBAN”: A szociális gazdaság szövetkezeti modelljeinek helye a gazdasági és társadalmi fejlődésben I-II.: A magyar foglalkoztatás-, felzárkóztatás politika és a vidékfejlesztés új dimenziói. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2014.11.24 Budapest: Nemzeti Közszerkezetek Egyetem, 31-81. o. továbbá BAK KLÁRA: A szociális szövetkezet és a foglalkoztatási szövetkezet hatályos szabályairól nemzetközi kitekintéssel, SZÖVETKEZÉS, 2015, 83-104. o.

⁵⁷ Részleteket lásd: <http://www.cecop.coop/More-than-1-000-cooperators-celebrate-30-years-of-social-cooperatives-in-Italy> (2016. május 11.)

⁵⁸ Részleteket lásd: <http://www.cecop.coop/In-Italy-4-out-of-10-women-are-at-the-helm-of-social-cooperatives> (2016. április 20.)

⁵⁹ Részletesen lásd: <http://www.mondragon-corporation.com/eng/our-businesses/our-companies/> (2015. december 16.)

⁶⁰ <http://www.cecop.coop/Last-year-8-533-first-jobs-were-created-in-new-cooperatives-in-Spain> (2015. november 6.)

IV. Hatályos nemzeti joganyag

Hazánkban a rendszerváltást követően ismét megnyílt a lehetőség, hogy a szövetkezetek működését az alapelveknek és természetüknek megfelelően helyreállítsák.⁶¹ A pozitív jogszabályi környezet szükségszerűnek is bizonyult, hiszen a társadalmi változások jelentős foglalkoztatáspolitikai, gazdasági változásokat okoztak. A piacgazdaságra való átállás, a verseny mechanizmusok térhódítása hasonló változások produkált, mint amelyekkel a rochdalei alapítók szembesültek, vagy amelyekkel a nyugat-európai országok már évtizedekkel ezelőtt találkoztak. Így a különböző szociális szolgáltatások és intézmények szerepe az utóbbi években Magyarországon is előtérbe került.

A hatályos szövetkezeti szabályozás fundamentumát a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről valamint a jelentős változásokon átesett 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről jelenti.⁶² A könyvekre tagozódó Ptk. a harmadik, azaz a jogi személyekről szóló részben szabályozza a szövetkezetet két helyen, a jogi személy általános szabályai között valamint kifejezetten a szövetkezet, mint jogi személyre vonatkozó speciális rendelkezések körében. Előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a Ptk. a diszpozitív szabályozás struktúráját követi.⁶³ A jogi személy tagjai illetve alapítói akkor nem térhetnek el a törvény rendelkezéseitől, ha azt a jogszabály kógens rendelkezése tiltja, vagy ha az a jogi személy hitelezőinek munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének a jogait nyilvánvalóan sérti vagy a jogi személy törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.⁶⁴ Ez a viszonylag liberális szabályozási metódus vonatkozik tehát a szövetkezetekre – így a külön törvényben foglalt eltérésekkel a szociális szövetkezetekre is - a jogi személyek általános és a szövetkezet speciális szabályai körében. A Ptk. kifejezetten szövetkezeti tárgyú rendelkezései⁶⁵ az alapítás és működés legalapvetőbb szabályait jelenítik meg. A módosított 2006. évi X. törvény pedig négy speciális szövetkezeti típus, az iskolaszövetkezet, az agrárgazdasági szövetkezet valamint a szociális-és foglalkoztatási szövetkezet eltérő rendelkezéseit tartalmazza, háttérszabályként a Ptk. jelöli meg.⁶⁶

⁶¹ A korszak joganyagát feldolgozó munkák: RÉTI MÁRIA: Szövetkezeti jog Egyetemi Jegyzet, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010 valamint BOBVOS PÁL: Magyar Szövetkezeti Jogtan, JATEPress, Szeged, 2011, DOMÉ GYÖRGYNÉ: Agrárjog Egyetemi jegyzet, OKTÁV-PRESS, Budapest, 1994. VASS JÁNOS: Agrárjog Egyetemi jegyzet, Budapest, 1999.

⁶² A szövetkezetek bizonyos speciális típusaira továbbra is külön jogszabályok is alkalmazandók, többek között a 2004. évi CXV. törvény a lakásszövetkezetekről, vagy a 2003. évi LX. törvény a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről.

⁶³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 3:4§ (2)

⁶⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 3:4§ (3)

⁶⁵ A Ptk. 3:325§-3:367§ rendelkeznek a szövetkezetekről.

⁶⁶ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 1§ valamint 6§

Amennyiben tehát a szociális szövetkezet hazai fogalmát szeretnénk meghatározni, úgy az általános szövetkezeti definíciót kell alapul vennünk. Ennek értelmében a szövetkezet a tagok vagyoni hozzájárulásából álló tőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, a tagok gazdasági és társadalmi szükségleteinek kielégítésére irányuló tevékenységet végző jogi személy, amelynél a tag kötelezettsége a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulásának szolgáltatására és az alapszabályban meghatározott személyes közreműködésre terjed ki. A szövetkezet kötelezettségeiért a tag nem köteles helytállni. A szövetkezet tevékenysége értékesítésre, beszerzésre, termelésre és szolgáltatásra irányulhat.⁶⁷ Vagyis a Ptk. - hasonlóan a tanulmány korábbi részében tárgyalt fejlődéstörténeti elemzésben foglaltakkal - kifejezetten rögzíti a szövetkezetnek a tag irányában fennálló kettős célkitűzését, a gazdasági és társadalmi felemelkedés gondolatát, illetve alapfogalmi szinten rögzíti az alapelvek közül a nyitott tagság elvét (ehhez logikusan kapcsolódva a tőke változó voltát). Másrészt a fogalom megragadja a szövetkezeti tagsági jogviszony specialitását, más társas vállalkozási formákhoz képest, ugyanis rögzíti, hogy tag kötelezettsége a szövetkezettel szemben vagyoni hozzájárulás rendelkezésre bocsátása mellett a személyes közreműködés is. Így a szövetkezeti tag – néhány kivétellel – köteles ténylegesen részt venni a szövetkezet életében, aktívan, tevőlegesen hozzájárulni a vállalkozás sikeréhez. A Ptk. így a tagsági jogviszony rendezése körében több olyan szabályt is rögzít, amely a szövetkezetnek ezt a személyegyedül jelleget húzza alá. Elsőként meg kell említenünk, hogy a törvény a 3:326. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy szövetkezet nem természetes személy tagjainak száma nem haladhatja meg a taglétszám húsz százalékát. Vagyis a jogalkotó is érzékelt, hogy a jogi személyek jelenléte a szövetkezet működésében megengedett, sőt bizonyos esetekben kívánatos is – ahogyan ezt többek között a francia szabályozás vonatkozásában megfigyelhettük – de a jogi személy jellegének megőrzése végett a számuk korlátozása szükséges. Másodsorban ki kell emelnünk, hogy a szabályozás kétféle szövetkezeti tagsági jogviszonyról beszél. Természetesen beszélhetünk a „rendes” tagokról, akik vagyoni hozzájárulás eszközölnek, és annak rendje és módja szerint személyesen részt vesznek a szövetkezet életében. Mellettük pedig megjelennek a „befektető tagok”, akik személyes közreműködésre nem kötelezettek. Az ő taglétszámuk is korlátozásra került, ugyanis számuk nem haladhatja meg a taglétszám egynegyedét.⁶⁸

⁶⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 3:325§

⁶⁸ A Ptk. 3:326. § (2)

Összefoglalva tehát láthatjuk, hogy a hazai szövetkezeti jogi szabályozás sokrétű, a magánjogi kódex mellett több törvény illetve alacsonyabb jogszabály is érvényesül a társas vállalkozás szabályozása során. A jogintézmény alapjait rögzítő Ptk. tiszteletben tartva a hazai és az európai szabályozási kultúrát már alapfogalmi szinten rögzíti a szövetkezet személyegyesítő jellegét, a tagok irányában érvényesülő kettős célkitűzését, ezáltal megadva egy olyan alapot, amely a szövetkezeteket a hazai munkaerőpiac kiemelkedő szereplőjévé teheti.

Ahogy arra a korábbiakban már utaltam, a szociális szövetkezetek szerepe mondható a legjelentősebbnek a hazai munkaerőpiac fellendítése kapcsán, így a beszámoló tartalmi korlátai között elsősorban a rájuk vonatkozó joganyag részletes ismertetésére helyezem a hangsúlyt. A szociális szövetkezetekre vonatkozóan a Ptk. rendelkezései kiegészülnek a 2006. évi X. törvény speciális rendelkezéseivel. Vagyis a Ptk. szövetkezetre vonatkozó általános definíciónak keretein belül a szociális szövetkezet célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése.⁶⁹ Láthatjuk tehát, hogy a szövetkezeteket jellemző szociális beállítódás hatványozottan jelentkezik a szociális szövetkezet esetén, s deklarált célja a már említett társadalmi problémák orvoslása. A szociális szövetkezetek egy altípusát jeleníti meg a foglalkoztatási szövetkezet, amely olyan szociális szövetkezet, melynek legalább ötszáz természetes személy és legalább egy országos nemzetiségi önkormányzat a tagja. A foglalkoztatási szövetkezet a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára a munkafeltételek megteremtését elsősorban munkaerő-kölcsönzés, valamint munkaközvetítő tevékenység útján valósítja meg, amelyre a munkaerő-kölcsönzésre, a közhasznú kölcsönzőre vonatkozó, valamint a magán-munkaközvetítői tevékenység folytatásának feltételeit szabályozó jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy a saját tagjai tekintetében munkaerő-kölcsönzési tevékenységet láthat el.⁷⁰ Vagyis a foglalkoztatási szövetkezet is, mint minden szociális szövetkezet a tagjai munkaerőpiaci helyzetén kíván javítani, nevesítve konkrétan munkaerő-kölcsönzés és munkaközvetítő tevékenységgel. Így tehát, ha a szociális vagy a foglalkoztatási szövetkezet fogalmát szeretnénk megadni, ezen kettős illetve hármas mércét kell alkalmaznunk. A fogalom vizsgálata pedig igen jelentős lehet, hiszen a jogszabályi rendelkezésektől való eltérés lehetőségének vizsgálatánál, konkrétan, ha valamely hitelező

⁶⁹ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 14§ (1)

⁷⁰ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 17§ (1) (2)

vagy kisebbségvédelmi probléma merül fel véleményem szerint a jogintézmény céljait, a fogalom meghatározásban kifejezésre került társadalmi hivatását kell alapul vennünk.

A szociális szövetkezetek alanyi körére vonatkozó szabályok - hasonlóan a francia példához - lehetővé teszik, hogy a természetes személy tagjain kívül helyi önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat, illetve ezek jogi személyiségű társulása továbbá jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet is a tagja legyen.⁷¹ Kezdetben a hazai szabályozás csak a természetes személyek tagságát tette lehetővé, ám a jogalkotó reagálva annak szükségszerűségére lehetővé tette, hogy a közfoglalkoztatás szervezését tipikusan végző, illetve abban közreműködő önkormányzatok is taggá válhassanak. A szövetkezet - ahogyan azt láthattunk - egy személyegyesítő és jellemzően a szociálisan hátrányos helyzetűek megsegítésére specializálódott szervezet, ezért az alanyi körök vonatkozásában korlátozó rendelkezések is beépítésre kerültek. A nem természetes személy tagok száma nem haladhatja meg a taglétszám huszonöt százalékát, valamint a korábban említett jogi személyek körének kivételével nem lehet személyes közreműködést nem vállaló tagja.⁷² A nem természetes személyek számának meghatározásánál ki kell emelnünk, hogy a generális törvény, a Ptk. húsz százalékban határozta meg ugyanezt az arányt. A szövetkezeti törvény, mint speciális törvény megemeli azonban a Ptk.-ban rögzített számot, aminek a háttérben az áll, hogy a szociális szövetkezet célkitűzésének eléréséhez szükség lehet számos olyan jogi személy tagságára, amely más típusú szövetkezetek esetén nem feltétlenül szükséges, így ez a magasabb küszöbérték álláspontom szerint helyesen került megállapításra, és nem torzul a jogintézmény személyegyesítő jellege.⁷³ Más kérdés azonban, hogy mennyire indokolt a foglalkoztatási szövetkezet vonatkozásában a természetes személyek minimum létszámának a meghatározása, illetve ilyen magas (ötszáz fő) létszám megállapítása. Véleményem szerint sem ez a rendelkezés, sem pedig az országos nemzetiségi önkormányzat kötelező tagsága nem segíti elő az ilyen típusú, a foglalkoztatást elősegítő szövetkezetek alapítását. Álláspontom szerint ugyanis a nemzetiségi önkormányzatok, ha

⁷¹ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 15§(1)

⁷² 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 15§ (2), (3)

⁷³Részletekről lásd: BAK KLÁRA: A szociális szövetkezet és a foglalkoztatási szövetkezet hatályos szabályairól nemzetközi kitekintéssel, SZÖVETKEZÉS, 2015, 83-104. o. valamint BAK KLÁRA: A hátrányos helyzetű munkavállalók társadalmi-gazdasági integrációját elősegítő foglalkoztatási szövetkezet a nemzetközi szövetkezeti alapelvek aktuális értelmezésére is figyelemmel II. köt. In: Réti Mária (szerk.) „ESÉLYEK ÉS LEHETŐSÉGEK A XXI. SZÁZADBAN”: A szociális gazdaság szövetkezeti modelljeinek helye a gazdasági és társadalmi fejlődésben I-II.: A magyar foglalkoztatás-, felzárkóztatás politika és a vidékfejlesztés új dimenziói. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország, 2014.11.24 Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 7-29. o.

tagságuk szükséges, kívánatos egyébként is belépnének a szövetkezetekbe, viszont a kötelező tagsági előírás megnehezíti az alapítást és működtetést.

A szövetkezet jogi természetéből adódóan a Ptk. is rögzíti a tag kettős kötelezettségét, a vagyoni hozzájárulást és a személyes közreműködési kötelezettséget, de ez a szabály a szociális szövetkezetek esetén némiképp módosul. A személyes közreműködés sajátos formája ugyanis a közös termelésben való közvetlen, a tagsági jogviszonyon alapuló közreműködés, amelyet tagi munkavégzésnek nevezünk.⁷⁴ A tagi munkavégzés egy speciális, atipikusnak tekinthető foglalkoztatási jogviszony. Ennek megfelelően egy speciális alanyi kör számára fenntartott, így kizárólag regisztrált álláskereső⁷⁵ és a közfoglalkoztatásban résztvevő személyt illethet meg,⁷⁶ de amennyiben más munkavégzésre irányuló jogviszonyt létesít, a tagi munkavégzési jogviszonya szünetel.⁷⁷ A szövetkezeti tagsági jogviszony vagyoni oldala is módosul. A szociális szövetkezet alapszabálya a tagi munkavégzési jogviszonyban állók számára előírhatja, hogy a tag alapításkor, illetve belépéskor vagyoni hozzájárulást nem köteles szolgáltatni, hanem azt a tagsági jogviszonya keletkezésétől számított egy éven belül - az alapszabályban meghatározott időpontban és módon - köteles a szövetkezet részére rendelkezésre bocsátani. A nem pénzbeli hozzájárulás esetében ez a rendelkezés akkor alkalmazható, ha az alapszabály értelmében a tag a nem pénzbeli hozzájárulást a szövetkezetben végzett munkavégzése során megtermelt és a tulajdonába kerülő javak

⁷⁴ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 18§

⁷⁵ A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény 58. § d) pontja alapján az álláskereső fogalma az alábbiak szerint értelmezendő: álláskereső: az a személy, aki

1. a munkaviszony létesítéséhez szükséges feltételekkel rendelkezik, és
2. oktatási intézmény nappali tagozatán nem folytat tanulmányokat, és
3. öregségi nyugdíjra nem jogosult, rehabilitációs járadékban, valamint a megváltozott munkaképességű személyek ellátásaiban nem részesül és
4. az alkalmi foglalkoztatásnak minősülő munkaviszony és a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony kivételével munkaviszonyban nem áll, és egyéb keresőtevékenységet sem folytat, és
5. elhelyezkedése érdekében az állami foglalkoztatási szervvel együttműködik, és akit
6. az állami foglalkoztatási szerv álláskeresőként nyilvántart.

⁷⁶ Közfoglalkoztatásban részt vevő fogalmát pedig a 2011. évi CVI. törvény 1. § (4) bekezdése adja meg. Közfoglalkoztatottként az a természetes személy foglalkoztatható, aki

a) a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) rendelkezései szerint munkaviszonyt létesíthet, kivéve azt, aki 16. életévét nem töltötte be, valamint

b) megfelel az alábbi feltételek valamelyikének:

ba) a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ft.) szerinti álláskereső, ideértve azt az álláskeresőt is, akinek álláskeresőként való nyilvántartása a közfoglalkoztatási jogviszonya miatt szünetel (a továbbiakban együtt: álláskereső), vagy a megváltozott munkaképességű személyek ellátásáról és egyes törvények módosításáról szóló törvény szerinti rehabilitációs ellátásban részesül,

bb) a menekültügyi őrizetben lévő személy kivételével kérelmének jogerős elbírálásáig az, aki menekültként, oltalmazottként, vagy menedékesként történő elismerés iránti kérelmet nyújtott be, vagy

bc) olyan harmadik országbeli állampolgár, akinek az idegenrendészeti hatóság a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. törvény 62. § (1) bekezdés a), c), d), f) pontok alapján kijelölt helyen való tartózkodását rendelte el.

⁷⁷ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 19§

szövetkezet részére történő átadásával teljesíti.⁷⁸ Mivel a tagi munkavégzés egy igen speciális jogviszony, így a szövetkezeti törvény részletszabályokat is ad ennek vonatkozásában. A szociális szövetkezet alapszabályának tartalmaznia kell a tagi munkavégzési jogviszonyban álló tag által teljesítendő munkafeladatok meghatározását, az elvégzett munkafeladatok dokumentálásának módját, és a munkafeladat teljesítéséhez igazodóan a szövetkezet által megtermelt javakból történő részesedés módjának és mértékének (ellenértékének) meghatározását. Ezt azt ellenértéket úgy kell meghatározni, hogy alkalmas legyen a tag teljesítményének figyelembevételére és a megtermelt javakból való részesedés teljesítménnyel arányos meghatározására.⁷⁹

A szövetkezetekről szóló törvény a különböző szövetkezeti típusok, köztük a szociális szövetkezet és az altípusát megjelenítő foglalkoztatási szövetkezet szabályait tartalmazza. A jogalkotó a szociális szövetkezeti szabályozás vonatkozásában alapvetően szintén követte az európai hagyományokat, a jogintézmény így álláspontom szerint alkalmas rendeltetésének betöltésére. A foglalkoztatási szövetkezet, mint altípus kapcsán azonban a tagságra vonatkozó kötelező előírások véleményem szerint megnehezítik a jövődöbéli alapítók helyzetét.

⁷⁸ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 21 § (1)

⁷⁹ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről 19. § (2)

V. Összefoglaló

A szövetkezetek szerepének jogi szempontú vizsgálata a munkanélküliség kezelése körében

A kutatási program és a beszámoló a Közösen a Jövő Munkahelyeiért Alapítvány támogatásával jött létre.

A harmadik szektornak, a szociális gazdaságnak a szerepe vitathatatlan a 21. században jelentkező munkaerőpiaci krízisek orvoslásában. Állami berendezkedéstől, gazdasági fejlettségtől függetlenül a világ szinte valamennyi szegmensében kialakult a jelentkező problémák nyomán. Egy sokszereplős, nemzetenként eltérő és folyamatosan változó jelenség, ám kutatásaim alapján a szövetkezetek egyértelműen domináns szereplőinek tekinthetők világviszonylatban.

A szövetkezetek alapvetői jellemzői, elvei és célkitűzései pedig szorosan kapcsolódnak a foglalkoztatás, a társadalmi státuszjavítás kérdésköréhez. Bár a szövetkezeteknek számos típusa jelent meg a közel kétszáz éves történelmük során, és valamennyi típus hozzájárul a foglalkoztatás növeléséhez, még a szövetkezetek között is kiemelkedő helyet töltenek be a szociális szövetkezetek.

A francia, az olasz szociális szövetkezeti rendszer - más európai országok mellett - rendkívüli eredményeket produkál. Sikerének titka az általa ellátandó feladatok sokfélesége valamint a köz és magánszféra hatásos együttműködése. Hiszen láthattuk, hogy a közszféra sok esetben tagsági jogviszony létesítése nélkül is együttműködik valamely szociális szükséglet kielégítésében a szociális szövetkezettel. A vonatkozó jogi szabályozás egy többszintű, koherens rendszert alkot, amelyben a szociális szövetkezetek működését hol maga az alkotmány is erősíti, hol pedig önálló törvény szabályozza.

Hazánkban a szabályozás alapját a Ptk. adja, de a 2006. évi X. törvény számos speciális rendelkezést tartalmaz a szociális szövetkezetekre. Ilyen rendelkezés többek között a szociális szövetkezet fogalma, a tagok köre, a tagsági jogviszony tartalma. A foglalkoztatásban betöltött szerepük nem teljesen azonos Európa szerte, a francia szociális gazdaságban ugyanis a foglalkoztatási problémák egy jelentős részét foglalkoztatási célú non-profit társaságok útján orvosolják, de nem tekinthetünk el a szociális szövetkezetek munkahelyteremtéseiről sem, amelyek áttételesen ugyan, de szintén közreműködnek a foglalkoztatás megszervezésében. A magyar szociális szövetkezeti rendszerben sokkal erőteljesebben érvényesül a munkahelyteremtő funkció, hiszen a szociális szövetkezet fogalma is utal arra, hogy e vállalkozás jellemzője a tagjai számára munkafeltételek teremtése.

A foglalkoztatási szövetkezet pedig - mint a szociális szövetkezet egy típusa - kifejezetten munkahely teremtési célokat tűz ki. A szociális szövetkezeti rendszer Nyugat-Európában kimagasló eredményekkel működik, a szociális feladatok ellátásának egy mindenki számára ismert alternatívája. S bár hazánkban is egyre elterjedtebb ez az intézmény, sokak számára még mindig ismeretlen.

A jogi környezet elemzéseim szerint összességében alkalmas a szövetkezeti rendszer, és azon belül is a szociális szövetkezet megerősödéséhez, bár a Ptk. diszpozitív rendelkezései bizonyos esetekben kiforgathatnák a jogintézményt, de a bírói joggyakorlat kontrollálhatja ezt, ha erre sor is kerülne. A szociális és foglalkoztatási szövetkezetek széleskörű elterjedése álláspontom szerint pozitív befolyással bírna a hazai foglalkoztatásra, ahhoz azonban elengedhetetlen a lakosság folyamatos tájékoztatása, a szövetkezetekről, a bennük rejlő lehetőségekről, különös figyelmet fordítva a hátrányos helyzetben lévő, vagy leszakadó régiókra.